

A KÖNYVTÁRÜGY KULCSKÉRDÉSE A NEMZETI KÖNYVTÁR MIELŐBBI MEGFELELŐ ELHELYEZÉSE

Engem *szorongás* tölt el a következő tizenöt esztendővel szemben állva. Nem remény nélkül nézek a következő évek elé, de szorongva. Ennek az oka kettős. Egyrészt, az, hogy a *következő tizenöt esztendőnek a feladatai lényegesen nehezebbek lesznek*, mint a mögöttünk álló évtizedé. Ezt a program, a tézisek úgy fejezik ki, hogy az extenzív fejlesztés szakaszából át kell lépünk teljes mértékben az intenzív fejlesztés szakaszába, vagyis a *meglevő kereteket, amelyeket az elmúlt évtizedek során országunk létrehozott, jelentősen színvonalasabb, erőteljesebb munkával kell kitölteni*.

A másik oka a szorongásomnak az, hogy ezzel a várakozással, ezzel a feladattal szemben áll egy másik tény, hogy tudniillik — megítélésem szerint — *a könyvtárügy jelentősége nem kapja meg azt az elismerést* az irányító szervek részéről, sem központilag, sem helyileg, ami a munkája végzéséhez, sőt ebben az esetben továbbfejlesztéséhez elengedhetetlenül szükséges. A kérdés taglalásába nem akarok belemenni. Az elvtársak számos példáját tudnák idézni — idézték is —, bár az az érzésem, hogy kissé fátyolozottan. Ezt érdemes lett volna erőteljesebben kifejtteni. Eklatáns példája a bérhelyzet, amelyről képet kaptunk. Ez mindent elárul! Azokat a rétegeket juttatja társadalmunk komolyabb fizetéshez, bérhez, amelyeket megbecsül!

Engedjék meg, hogy ezek után egy gyakorlati kérdést kicsit részletesebben tárgyaljak. Amit a konferencia színe elé szeretnék hozni, az a nagy könyvtárak kérdése, mégpedig a *nagy könyvtárárpület problémája*! Ha vannak közöttünk olyanok, akik örömmel látják az országban szerte folyó építkezéseket, azokat a gyönyörű új járási és megyei könyvtárakat, amelyek az utóbbi évtizedben megszülettek, akkor én ezek közé tartozom. Remélem, hogy ez a megindult folyamat, amely országunknak nemzetközi vonatkozásban is dicséretére válik, tovább folytatódik.

Azonban van egy vonal, amely alatt közvetlenül a megyei könyvtárak helyezkednek el, s e fölött a vonal fölött a beruházások olyan nagyságrendben jelentkeznek — ez a nagy könyvtárak kérdése! —, hogy itt már *tehetetlenek vagyunk*. Az egyetlen kivétel — hála a miskolci egyetem új alapításának és Zsidai barátunk nagy energiájának — a miskolci egyetemi könyvtár. Ettől függetlenül azonban országos viszonylatban a stagnálásnak, sőt *befulladásnak* vagyunk a tanúi. Országos könyvtáraink valamennyien megoldatlan helyiség-problémával küszködnek. Az Országos Műszaki Könyvtár úgy ment bele abba a régi épületbe, hogy amikor beköltözött, már elégtelen volt. Az emelet-ráuhúzással átmenetileg valamit segítettek a helyzetén, de a lehetőség ezzel kimerítették. Egy ilyen intézmény ilyen körülmények között fejlődésképtelen. A mezőgazdasági könyvtár kérdését Királyi Ernő elvtárs érintette. Az Orvostudományi Könyvtár meg sem született, s ha a funkcióját betöltő orvos-egyetemi könyvtárat nézem, az a maga kis olvasótermével tulajdonképpen groteszknek tűnik. Ez tehát az első típusa a nagy könyvtáraknak.

A második típusa: az egyetemi könyvtár. Világszerte azt tapasztaljuk, hogy annak a robbanásnak következtében, amely az egyetemi hallgatók számának megsokszorozódásából adódik, a *világon mindenütt új egyetemi könyvtárakkal cserélik ki a régiéket*. A Szovjetunióban éppen úgy épülnek évről évre új egyetemi könyvtárak, mint Nyugat-Németországban. Minden városban, ahol egyetem van, új egyetemi könyvtár épül. Ugyanez a helyzet Franciaországban is, ahol minden régi egyetemi könyvtár helyett teljesen újat építenek.

A dolgot jobban megérteti a következő idézet: 1902-ben a budapesti egyetemi könyvtár jelentése foglalkozik egy hírlapi támadással. Az a támadás érte a könyvtárat, hogy kicsi a mérete, sorba állnak az olvasóterem előtt. Ferenczy Zoltán, a könyvtár igazgatója az 1902. évi egyetemi könyvtári jelentésben erre visszatér és azt mondja: 1876-ban, amikor a könyvtárat megtervezték és megépítették, az egyetemi hallgatók létszáma minimális volt, 1902-ben pedig az egyetemi hallgatók létszáma megháromszorozódott, s a könyvtárárpület nem alkalmas arra, hogy a mai feladatok-

nak — írja 1902-ben — megfeleljen. Ez volt akkor! A budapesti egyetemi könyvtár az azóta bekövetkezett átalakulás után is ugyanabban az épületben és ugyanabban az olvasóteremben működik!

A harmadik kategóriába tartozik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Tudjuk, hogy *Szabó Ervin agitációjának súlypontját az új épület megteremtésére helyezte*. Ennek érdekében írta nagy emlékiratát, és ennek érdekében működött fáradhatatlanul. A felszabadulás után a könyvtár felvette Szabó Ervin nevét, ellenben Szabó Ervin programját a mai napig nem hajtotta végre. Budapest közben kétmillió fővárossá változott a peremkerületek odacsatolásával, a lakosok számának nagymértvű emelkedésével és a műveltségi színvonal hatatlan növekedésével! A könyvtár a felszabadulás óta eltelt 25 esztendő alatt is abban a miniatűr épületben tevékenykedik, amelyet a Horthy-kormányzat számára saját művelődéspolitikája alapján kijelölt és biztosított. Remélem, hogy a következő időszakban ez a kérdés is rendeződik.

Végül engedjék meg, hogy ebben a gondolatsorban kiterjek a *nemzeti könyvtár* kérdésére. Talán azzal kezdhetném, hogy 1906-ban a Magyar Nemzeti Múzeum vezetője — mert akkor a könyvtár a Nemzeti Múzeum keretébe tartozott — vizsgálatot végzett a Nemzeti Múzeum intézményeinek helyzetével kapcsolatban. A jelentést a Nemzeti Múzeum elnöke, Szalay Imre, 1906-ban adta közre. Ebben megállapította, hogy az összes intézmények közül a könyvtár van a legrosszabb helyzetben. A könyvtár 80 személyes olvasóterme teljesen elégtelen — az 1906-os! — szükségletek kielégítésére, minimálisan 200 személyes olvasóterem van szükség, továbbá a kutatók számára megfelelő lehetőségek biztosítására. Ugyancsak ez a jelentés szövege le, hogy a könyvtár állományának gyarapodása a köteles példányok révén oly mértékben növekszik — évente 10—15 ezer darabról volt szó —, hogy a könyvtár a bezúduló könyvtömeget nem tudja tisztességesen elhelyezni, polcokra rakni. A nemzeti könyvtárnak az a sajátos jellege, hogy nem selejtezhet, hanem archivális feladatai következtében a régi állományt is meg kell őriznie a kutatók számára. Évről évre egymásra halmozódnak a beözönlő könyvek, folyóiratok és egyéb dokumentumok. El lehet képzelni, hogy milyen helyzet alakult ki! Igaz, hogy ezzel párhuzamosan 1908-tól kezdődően állandó kormányzati program volt az új épület megteremtése, ennek elhalasztódása azonban azt eredményezte, hogy a könyvtár 1945-ig tulajdonképpen lehetetlen helyzetben volt.

Az 1952-es minisztertanácsi határozat és az 1955-ös könyvtárügyi törvény az állomány megőrzésén és az olvasók kiszolgálásán kívül új funkciók tömeget ruházta a könyvtárra, s a központi szolgáltatások egész sorozatát kellett a könyvtárnak vállalnia. Feltételei azonban a régiak maradtak, illetőleg 1959-ben olyan felső szintű határozat született, hogy a Várban kell megteremteni a könyvtár új otthonát, ami a könyvtár kérdését tulajdonképpen megoldaná.

Nem akarom a dolgot részletezni, de az építkezés olyan vontatottan haladt, hogy a Gazdasági Bizottság 1968-as határozatát nem lehetett végrehajtani. Ezután született egy újabb, módosított határozat, amely szerint 1973-ra kell elkészülnie, de az építkezés menete szerint előre ki lehet számítani, hogy ez sem fog bekövetkezni.

De ez még nem a legnagyobb baj! A „Magyarország” december 6-i számában megjelent egy cikk „Várna várva” címmel. Ez külön fejezetet szentel a könyvtár kérdésének. Ebben a fejezetben az szerepel, hogy a majdani nemzeti könyvtár, a budai vár hajdani F-tömbje épülhet újjá legutoljára. Két probléma áll előttünk: egyrészt az egész várépítkezés elhúzódása, másrészt ezen belül a nemzeti könyvtár ügyének halasztódása. Az elsővel nem akarok foglalkozni, mert nem vagyok illetékes arra, hogy véleményt mondjak. Nem tudom, hogy a Galériának, vagy az Akadémia különféle intézeteinek, vagy a Várszínháznak a megnyitása mennyire sürgős? De ha az egész vár-együttes befejezése pár esztendő alatt nem remélhető, akkor a *nemzeti könyvtár kérdését elkülönítve — mint súlyponti kérdést — kell kezelni*, és valami módon meg kell oldani. Jelenleg ugyanis az a helyzet, hogy a Széchenyi Könyvtár évi gyarapodása nem tíz-tizenötezer darab, mint volt 1906-ban, hanem több mint 50 000 kötet, s ezeket úgy tudjuk behozni az épületbe, hogy a másik ajtón kiviszünk ugyanannyit, vagyis beládázunk 50—60 ezer kötetet, és azokat Óbudára, Rákospalotára, vagy Keszthelyre szállítjuk és az olvasók elől elzárjuk, lévén az épület befogadóképessége megszabott. De a súlypontot nem is erre helyezném, hanem arra, hogy a *központi szolgáltatások továbbfejlesztése* a következő 15 esztendő egyik meghatározó, jellegzetes tényezője lesz. Tovább kell fejleszteni a jelenlegieket: a központi katalógust, a könyvtárközi kölcsönzést, a nemzetközi cseréket stb.-t, újakat kell létrehozni, amint erre nézve a szekció-ülés is határozatot hozott. Gondolok például az országos restauráló laboratórium létrehozására, mert hiszen nyilvánvaló, hogy minden könyvtár nem tud saját restauráló laboratóriumot fenntartani.

A következő évtizedben bekövetkezik az elektronikus számítógépek könyvtári alkalmazása is. Minden könyvtár nem fog beszerezni számítógépeket, hanem a kér-

dést megint központilag kell megoldani a nemzeti Könyvtár szaki Könyvtárhoz kapcsolva. Ez ennek a két könyvtár mellett továbbá az egyéb központi szolgáltatások kérdése is, melyek a Könyvtárügy általános fejlődésének alapfeltételei. Nélkülük a magyar könyvtárügy nem tud magasabb színvonalra emelkedni. Megvalósulásuk annak függvénye, hogy egyáltalán a könyveket el lehessen helyezni, mert a Széchényi Könyvtárban jelenleg még egy szobát sem lehet adni semmire! Amíg a nemzeti könyvtár nem költözik új épületbe, addig nem valósítható meg a központi szolgáltatások továbbfejlesztése. Tehát ha X évben költözik új épületbe, akkor X+1 évben kezdődhetnek meg az újabb, vagy bővített központi szolgáltatások. Ez nem egyetlen könyvtár ügye, mert akkor fel sem szólaltam volna, hanem az *egész könyvtárügy kulcskérdése!* A mostani könyvtári konferencián tehát hangsúlyoznom kell, hogy ennek a kérdésnek a megoldása a következő évtized valóban elemi feladatai közé tartozik.